

МІСІОНЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРДЕНУ ЄЗУЇТІВ (ТОВАРИСТВО ІСУСА) У ВОЛОДІННЯХ ОКАТОЛИЧЕНИХ АРИСТОКРАТІВ ПІВНІЧНО-СХІДНОЇ УГОРЩИНИ У XVII СТ.

Ферков Оксана Василівна

кандидат історичних наук, доцент; докторант, доцент кафедри археології, етнології та культурології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
E-mail: oksanaferkov@uzhnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-8546-401X>

У запропонованій статті автор прагне показати особливості місіонерської діяльності єзуїтів у північно-східних комітатах ранньомодерної Угорщини, зокрема у домініях Другетів, Естергазі та Ракоці. Після Тридентського собору (1545–1563) важливим засобом католицької реставрації стала місіонерська діяльність як старих так і нових католицьких орденів. Найбільш успішну місіонерську діяльність в Угорщині серед усіх католицьких релігійних орденів проводили отці Товариства Ісуса. Їхня поява в Угорщині дала новий, свіжий поштовх складному процесу католицького оновлення. Особливістю діяльності єзуїтів було і те, що користувалися матеріальною і моральною підтримкою шляхтичів, отримували від них значні фундації. Серед перших місій Товариства Ісуса в Угорщині були саме ті, що діяли на території північно-східних комітатів у домініях місцевих магнатів-католиків – Другетів, Естергазі, Ракоці. Діяльність єзуїтів на теренах Угорщини бере початок з другої половини XVI ст. і триває аж до ліквідації ордену у 1773 р. Місіонерство єзуїтів найпомітніші успіхи демонструвала у середині XVII ст., коли завдяки матеріальній підтримці землевласників-конвертитів їм вдалося закріпитися у північно-східних комітатах Угорщини, у фронтірній зоні між західним і східним християнством. Перебуваючи у місіях у північно-східних комітатах, єзуїти (так само як місіонери інших католицьких орденів) постійно контактували з православним населенням. Бачимо їх при дворах вищої аристократії (Другети, Естергазі), у маєтках середньої шляхти, середовищі містян і селянства. Тобто майже на всіх рівнях можливої релігійно-агітаційної роботи. Поряд з резиденціями і колегіумами (Кошице, Пряшів, Шарошпоток, Гуменне, Ужгород тощо) єзуїти мали десяток тимчасових місій (Кошице, Мукачєво, Пацін, Парно, Серенч, Кішварда, Ченгер, Сатмар тощо) у домініях католицьких панів. Автор із впевненістю говорить, про те, що саме єзуїти дали поштовх повільному темпу католицького відродження. Окрім місіонерських завдань єзуїтські колегіуми виконували важливу роль впливу на освітньо-культурний розвиток регіону.

Ключові слова: Товариство Ісуса, єзуїти, католицька реставрація, місіонерство, ранньомодерна Угорщина, Другети, Ракоці.

Постановка проблеми. Після Тридентського собору (1545–1563) важливим засобом католицької реставрації стали новітні місії (місіонерська робота) як старих так і нових католицьких орденів. Католицька реставрація в Угорщині дещо відрізнялася від західноєвропейського процесу. Найбільш успішну місіонерську діяльність серед усіх католицьких релігійних орденів проводили отці Товариства Ісуса, саме їхня поява в Угорщині дала свіжий поштовх складному процесу католицького оновлення. Особливістю діяльності єзуїтів було і те, що користувалися матеріальною і моральною підтримкою шляхтичів-конвертитів¹, отримували від них значні фундації. Серед перших єзуїтських місій в Угорщині були саме ті, що діяли на території північно-східних комітатів у домініях

місцевих магнатів-католиків – Другетів, Естергазі, Ракоці².

Історіографія. Історія та діяльність єзуїтів впродовж століть була об'єктом гострих дискусій. Автори звичайно, гостро критикували єзуїтів та їхню діяльність, стратегію і тактику місіонерства тощо. Радянська історіографія діяльність осередків Товариства Ісуса змальовувала темними фарбами, єзуїтів практично звинувачували їх у конфесійному протистоянні раннього нового часу. Таке ставлення присутнє в працях окремих дослідників пострадянської української історіографії. Наприкінці 1980 – початку 1990 рр. побачили світ праці з історії церкви, де є зауваження про діяльність єзуїтів (Плохий, 1989; Ульяновський, 1994). На сьогоднішній день вітчизняні історики тільки відкривають сторінки історії єзуїтів на українських землях без міфів і спотворень. На жаль, це не можна сказати про історію єзуїтських закладів та діяльність єзуїтів на теренах сучасного Закарпаття. Українські історики не часто

¹ В історичному розумінні релігійна конверсія ранньомодерної доби була компонентом складного процесу контрреформації / рекатолизації, який охопив імперію Габсбургів та інші країни Європи.

² Маємо на увазі володіння Пала Ракоці, який на відміну від своїх старших братів став католиком.

«заглядають» за Карпатські гори, а місцеві крайові дослідники обирають об'єктом дослідження більш зручні теми. Як відзначив Л. Тимошенко «для сучасної історіографії притаманне цілковите ігнорування езуїтської тематики» [Тимошенко, 2004, с. 82].

Попри таку загальну ситуацію українська історична наука останніх кількох років поповнилася низкою досліджень про історію езуїтів [Див. про це: Ферков, 2016, с. 45-54].

Дослідницька увага вітчизняних вчених зупиняється на лінії Карпатських гір. Окрім короткої згадки про існування езуїтського колегіуму в Гуменному, перенесеного до Ужгорода, не має інформації про діяльність езуїтів у XVII–XVIII ст. на території сучасного Закарпаття та суміжних земель. Це не дивно коли бачимо, що крайова історіографія також ігнорувала цю тему. Хоча передумови для вивчення теми були ще наприкінці XIX – початку XX ст. На передодні та в рік відзначення 300річчя заснування колегіуму в Гуменному побачило світ кілька невеликих за об'ємом статей і одне ґрунтовне дослідження про історію закладу [Barna, 1883, 3-15. old.; Doby, 1898, 319-321. old., 354-356. old.; Dudás, 1909, 3-32. old., Blanár, 1913].

У наступні півстоліття тема езуїтів не опинялася у фокусі уваги статистиків. І тільки в останні роки XX – початку XXI ст. окремі епізоди історії езуїтського колегіуму та королівської католицької гімназії Ужгорода були висвітлені у коротких статтях і повідомленнях місцевих авторів [Ужгородська гімназія, 2001; Vujdosó, 2011, 71-81. old.; Fedinec, 1996, 34-35. old.; Ферков, 2014; Химинець та ін., 2009].

Попри байдужість вітчизняних, у тому числі закарпатських авторів, історія діяльності езуїтів у ранньомодерну добу стала предметом прискіпливої уваги зарубіжних дослідників. Були опрацьовані архівні матеріали, які прямо чи опосередковано стосуються історії Товариства Ісуса. Варті уваги фахові дослідження таких вчених як Лукач Л. [Lukács, 1987-1988; Lukács, Molnár, 1997; Lukács, Molnár, 1997 a, 355-399. old.], Молнар А. [Molnár, 2009; Molnár, 2009 a, 79-93. old.], Мейсарош К. [Mészáros, 2004], Борбель З. [Borbély, 2013, 370-388. old.; Borbély, 2015, 411-422. old.], Вершев Т. [Véghsó, 2014, 214-225. old.], Немеш Я. [Nemes, 2007, 139-159. s.], Ленчіш С. [Lenčíš, 2003; Lenčíš, 2009] тощо, у яких порушуються питання діяльності езуїтів у північно-східному регіоні Угорщини в контексті політичних та конфесійних процесів.

Можемо констатувати, що історія угорських осередків Товариства Ісуса та роль езуїтів у процесі католицького відродження Північно-Східної Угорщини приховує чимало нез'ясованих нюансів і потребує дальшого ґрунтового дослідження. Чекають на опрацювання десятки архівних справ: щорічні звіти езуїтських осередків, історії та щоденники езуїтських резиденцій, зокрема ужгородського колегіуму (*Historia Gymnas. Ungvariensis...*) [JTMRL, D.38. JTMRL, I, 1. *Historia Collegii Homonna-Ungvariensis Soc. Jesu ad anno 1700 – 1773, 1783*], *Diarium Collegii Ungvariensis S. J.*

[*ELTE EKK, AB 126. Diarium Collegii Ungvariensis S. J. anno 1694 die 3 Aprilis – ab annum 1723 Novembris; AB 127. Diarium Collegii Ungvariensis S. J. anno 1734 – ab annum 1746; AB 128. Diarium Collegii Ungvariensis S. J. anno 1748 Novembris; AB 129. Diarium Collegii Ungvariensis S. J. Anno 1761 – ab annum 1772*].

Постановка завдання. У запропонованій статті спробуємо показати особливості діяльності езуїтів у північно-східних комітатах, зокрема у домініях Другетів, Естергазі та Ракоці, виявити конфлікти і взаємовпливи між місіонерами і населенням та патронами-шляхтичами.

Виклад основного матеріалу. У другій половині XVI – на початку XVII ст. у жвавий процес контрреформації майже по усій Європі активно включилися езуїти. Товариство Ісуса (або *Compania de Jesu*) виникло у 1534 р. [Лозинский, 1986], а в 1540 р. отримало папське підтвердження (*Regimini militatis ecclesiasiae*).

Езуїти не обмежувалися боротьбою за повернення позицій католицизму та наверненням еретиків до істинної віри в європейських країнах. Не менш важливе значення надавали місіонерству у віддалених частинах світу (Індія) у середовищі поганців (язичників тощо).

Перших отців-езуїтів до покороної Реформацією Угорщини запросив у 1561 р. [Gyenis, 1941] естергомський архієпископ Міклош Олаг (1493–1568). Майже через два десятиліття на території Трансільванського князівства езуїтів поселив князь (а згодом польський король) Іштван Баторі (Стефан Баторій, 1533–1586) [Biró, 1945, 2. old.; Veress, 1906, 169-193, 249-263, 319-320, 342-386. old.¹]. Після смерті Баторі трансільванські протестантські стани (в Трансільванії практично не було католицьких вельмож і шляхти – автор) вигнали езуїтів. І хоча за князя Жігмонда Баторі у 1585 році кілька монахів повернулося до Клужа, езуїтам не вдалося вписатися у систему чотирьох визнаних конфесій Трансільванії [Balázs, 2002, 51-73. old.], і в 1602 році надовго залишили князівство.

Так починається місіонерська діяльність ордену езуїтів на території роз'єднаної Угорщини. Із впевненістю можна говорити, що саме езуїти були тими хто забезпечили розмах католицькому відродженню (= контрреформації – автор) XVII століття. Езуїтські монастирі, місійні осередки, колегіуми XVI–XVIII ст. значно вплинули на духовне життя, розвиток освіти і культури підгабсбурзької королівської Угорщини. Станом на 1600 рік у Клужському та Алба-Юліанському колегіумах в Трансільванії, в Шельському колегіумі та Туроцькому монастирі і Дароцькій місії у Верхній Угорщині служило 27 отців езуїта, 13 членів ордену, які ще не завершили навчання (новіціати), 17 фратерів, тобто разом 57 езуїта [V.Bangett, 2002, 121. old.]. Це був початок. На момент ліквідації ордену на території Угорщини Товариство Ісуса мало 15 колегіумів, 19

¹ У місті Клуж (Коложвар) закладено монастир (домус), у 1581 р. відкрито колегіум, який за задумом князя мав перерости в академію

монастирів, 10 місійних центрів, у яких діяли 823 єзуїта.

Отже, на межі XVI–XVII століття саме коли католицька церква робить чергову спробу зупинити протестантизм на теренах північних та північно-східних комітатів Угорського королівства отці Товариства Ісуса (єзуїти) створюють свої місіонерські центри, частина яких трансформувалася у резиденції та колегіуми¹.

Місіонерська ідея Товариства Ісуса та релігійна політика Габсбурзької держави визначали стратегію єзуїтів – у володіннях аристократів і часто за їхньої матеріальної підтримки створювали місіонерські осередки: резиденції, колегіуми, школи, нечисленні місії. Для усіх новоутворень була єдина ціль – повернути до лона Католицької Церкви якнайбільше «загублених» душ. Аристократи надавали фундації, що забезпечувало тривале і майже безперешкодне функціонування єзуїтських місій та колегіумів.

У 1580-х рр. генералом Товариства Ісуса став Клаудіо Аквавівва (1543–1615). З його діяльністю пов'язане поз'явлення внутрішніх місій (європейських). У цей час успішно діяли перші осередки єзуїтів в Угорщині², розпочинається активна діяльність отця-єзуїта Шандора Добокаї.

На початку XVII ст., після ліквідації Шалського осередку Товариства Ісуса, єзуїти обирають дещо іншу тактику роботи: оселяються у домініях католицьких шляхтичів. Місіонерську діяльність поєднували із пасторацією, тобто виконували священницьку роботу у ближчих до місії селах.

Цікавий факт, що саме із початком активної діяльності єзуїтів в Угорщині починається процес окатоличення аристократів протестантського віросповідання [Borbély, 2015, 411-422. old.]. Наприкінці XVI – початку XVII ст. до лона Католицької Церкви прибули Балінт Балашша, Ференц Форгач, Петер Пазмань та найбагатший і найвпливовіший магнат Північно-Східної Угорщини – Дьордь III Другет Гуменянський [Ферков, 2016, с.125-135; Borbély, 2013, 370-388. old.].

Історична традиція релігійну конверсію понад тридцять угорських аристократів у перші десятиріччя XVII ст. пов'язує з особистим впливом кардинала Петера Пазманя [Ory, Szabó, 1983, 45. old.; Péter, 2009].

У роки антигабсбурзького руху Іштвана Бочкаї (1604–1606) Дьордь Другет³ підтримував тісні контакти з єзуїтами, зокрема Шандором Добокаї⁴ і

розмірковував про поселення єзуїтів у своїх домініях. Вже у 1608 році в Гуменному було кілька єзуїтів. Ймовірно це ті отці, яким довелося втікати із Клужа, але спочатку вони не надовго затрималися у Зборові, де володарював католик Пал Ракоці⁵ [Szabó, 1986, 346. old.]. З джерел відомо, що тут перебував отець Балінт Ладо. Єзуїтська місія привернула увагу нечисленних католицьких громад сусідніх комітатів. Невдовзі отці-єзуїти вже жваво відвідували села у володіннях Другета, проводили обряди, літургію [Jezsuita Okmánytár, 1995, 578-579. old.].

Коли граф Другет остаточно наважився прийняти єзуїтів у своїх домініях надіслав лист-прохання керівнику австрійської провінції Товариства Ісуса патеру Альфонзу Карілли та колишньому ректору клужського колегіуму патеру Яношу Аренті, щоб направили до нього в Гуменне кількох патерів-місіонерів [Velics, 1913, 11. old.]. Так у 1608 році патери Янош Сентдюрді, Міхай Бешко, Янош Севлюші (як помічний священник, погодився на керівництво школою) перебралися із Зборова до Гуменного. Восени 1612 року гуменянська місія поповнилася ще двома патерами – Ференцом Ловас і Матяшем Семці. У 1609–1612 рр. у Гуменному активну місіонерську діяльність проводив один з найвідоміших єзуїтів доби Шандор Добокаї [Molnár, 2009, 80. old.]. У рік його прибуття до прикордонного містечка місія переросла в резиденцію. У 1614–1615 рр. налагодилося навчання в колегіумі (припускаємо, що шкільне навчання могло бути ще до цього, адже джерела вказують на керівника школи у 1608 р., а в листопаді 1613 р. почалося навчання одного класу колегіуму – автор) [Lukács, Molnár, 2009, 111. old.]. Фундаційний документ про відкриття колегіуму і забезпечення матеріальної підтримки патерів і учнів з боку графа Другета та його нащадків створено тільки 2 липня 1615 року [MNL OL E152 Registrata, Collegium Ungvariense, fasc. 14., fol 9]⁶.

Крім графа-засновника гуменянський єзуїтський колегіум щедро підтримували католицькі землевласники регіону: Міклош Естергазі, Борбала Телегді, Ференц Алагі та інші.

Так, володар Мукачева Міклош Естергазі⁷ та його дружина Оршоля Дершффі зобов'язалися із прибутків Мукачівської домінії щорічно передавати колегіуму 100 угорських форинтів, 5 бочок вина, 50 коблів найкращої пшениці та 5 вгодованих свиней. Ференц Алагі передав гуменянським єзуїтам один зі своїх виноградників.

Пожертви і дарунки шляхтичів були не єдиним джерелом прибутків єзуїтів. Відомо, що

¹ Єзуїтська колегія/колегіум – форма організації громади ордену єзуїтів (наступної після місії та резиденції), орденського дому, при якому, з огляду на матеріальне і кадрове забезпечення (щонайменше 6–8 осіб), могла бути відкрита школа для учнів з-поза ордену (див: (Енциклопедія Львова, 2007, С.283).

² Kláštor pod Znievom та Šafa, сучасна Словаччина

³ Не слід його плутати із двоюрідним братом Валентином Другетом, який був послідовник протестантом і прихильником політики Іштвана Бочкаї.

⁴ Один з визначних осіб католицького відродження початку XVII ст., соратник Пазманя. Під час першого гуменянського перебування налагодив тісні контакти з графом Другетом (Molnár, 2009, 79-95. old.; Borbély, 2013, 370-388. old.).

⁵ Під тиском мачухи Борбали Телегді прийняв католицизм у дитячому віці після смерті батька послідовного протестанта Жімонда Ракоці. Старші брати залишилися бути кальвіністами.

⁶ З грамоти була створена копія 9 вересня 1620 р., відправлена до Риму. Цю копію опублікував у 1882 р. опублікував Фрідеріх Вайсер (Weiser, 1882, 142-147. old) та Одон Бланар (Blanár, 1913, 22-25. Old.). Про пригодницьку історію фундаційного документа пишуть: Lukács, Molnár, 2009, 112. old.

⁷ У майбутньому це буде найвпливовіша у політичному і майновому контексті аристократична сім'я Угорщини

Шандор Добокаї у 1617–1618 рр. купив кілька наділів орної землі та луків в околицях Гуменного та Кам'яниці [MNL OL E 152, Registrata, Collegium Ungvariense, fasc. 4, fol.123, fasc. 9, fol 33r.].

Отже, як вже вказувалося керівництво ордену вбачало велику роль саме у гуменянському колегіумі і місії у навколишніх поселеннях для зрушення справи окатоличення протестантів та «інших еретиків». Місіонерська робота не була єдиною формою діяльності отців-єзуїтів. Патери погоджувалися і на пасторальну роботу у тих селах, де не було католицьких священників. Однак головною формою діяльності залишалося навчання і виховання молоді [Lukács, Molnár Antal, 2009, 111. old.]¹.

Перші успіхи єзуїти досягли саме в Гуменному, адже у 1612 році усе населення² містечка прийняло католицизм.

Щороку в гуменянському колегіумі навчалось більше ста учнів, переважно діти шляхти та городян різного віросповідання. За гуменянський період історії єзуїтського колегіуму змінилося п'ять ректорів: Добокаї Шандор (1613-1619), Ладо Балінт (1612-1615), Форро Гергель (1636-1638), Ясберені Томаш (1638-1640) та Добронокі Дьордь (1640-1644) [Blanár, 1913, 87-90. old.; Химинець, Басараб, 2013, с.73].

Напередодні розпуску гуменянського колегіуму через наступ війська трансільванського князя Габора Бетлена (1619 р.) у навчальному процесі були задіяні 6 вчителів-єзуїтів. Відомостей про кількість учнів не має. Можемо припускати, що заклад був популярним серед місцевої шляхти і містян. Авторитет єзуїтів «спрацював» і в тому, що в 1615 р. 15 учнів закладу обрали для себе священницьку кар'єру [Molnár Antal, 2009, 112. old.]

Так, переглядаючи щорічні звіти резиденції пересвідчуємося, що вже у Гуменному успішно діяла Конгрегація Діви Марії [Blanár, 1913, 46. old.]³. Створювалися такі об'єднання з метою популяризації серед молоді культу Діви Марії і для виховання набожності, моральності та засад християнської поведінки. Маріанські содаліції успішно функціонували в колегіумі і після перенесення його до Ужгорода (1646).

¹ Обставини відкриття і перші роки існування колегіуму див також: Lukács, Molnár, 1997a, 355-399 old.

² Скільки людей були навернуті до католицизму точно не відомо, але можна приблизно підрахувати, знаючи, що в Гуменному Другети володіли бл. сотнею йобадських і желярських наділів. За дуже сміливими підрахунками населення могло становити чоловік 500–600 (Doby, 1898, 31.old.).

³ В Угорщині дуже сильним був культ Діви Марії. У ранньомодерну добу при навчальних закладах, особливо єзуїтських, створювалися світські об'єднання, які переслідували ідеологічно-виховну ціль. За свідченням джерел в Гуменному вже у 1615 році існувала Конгрегація, створена за ініціативи патера Шандора Добокаї. На чолі товариства були світські особи. Першим керівником (ректором) Конгрегації Діви Марії в Гуменному був граф Дьордь Другет, другим – Янош Другет. Про це та інші особливості діяльності Конгрегації див: Mohl, 1898; Knapp, Tüskés, 1992, 8-36. old.

Зважаючи на постійну небезпеку, що перешкоджала нормальному функціонуванню колегіуму, Ян Другет у 1636 році, виконуючи волю батька, вирішив перенести заклад до Ужгорода⁴. Це своє бажання оформив у грамоті 31 липня 1640 р. [Blanár, 1913, 109. old.]. Через різні обставини отці-єзуїти перебралися у нову будівлю колегіуму тільки у 1646 р.

Після перенесення колегіуму до Ужгорода в Гуменному резиденція продовжувала працювати і залишалось тут до двох десятків єзуїтів, які проводили активну пасторацію в навколишніх 9-10 селах. Через відсутність достатньої кількості священників могли допомагати у пасторації в інших округах.

Практично одночасно зі створенням резиденції в Гуменному єзуїти закріпилися в іншому містечку Другетів – Ужгороді. Тут єзуїти також провели успішну роботу з навернення до католицизму. Точних даних про кількість окатоличених немає, втім відомо, що 1615 р. забрали від реформатів їхню церкву. В місті постійно перебувало до шести отців-єзуїтів, які відвідували навколишні села, мали дві постійні місії – в Горнях та Середньому. Повну картину розмаху місійної роботи єзуїтів можна буде змалювати тільки після повного опрацювання доступних джерел, які виявлені у фондах Угорського державного архіву, архіві Угорської провінції Ордену єзуїтів тощо.

Одночасно із гуменянською та унгарською (=ужгородською) місіями діяли бл. десяти місійних пунктів, серед них в Кошице, Мукачеві, Паціні, Парні, Зборові (Маковиці), Серенчі, Кішварді, Ченгері, Сатмарі тощо [Velics, 1913, 69. old.]. Вони не були постійними, єзуїти навідувалися до цих міст періодично.

Місія в Кошицях діяла майже без перервно, незважаючи на військові акції (наприклад через похід військ трансільванського князя Габора Бетлена 1619 р. гуменянські єзуїти втекли до Польщі).

При дворі Міклоша Есрегазі в Мукачеві також були єзуїти. Граф навіть збудував каплицю в замку ще до прибуття патерів. У 1615–1617 рр. тут перебував патер Пал Ференцффі, а з кінця 1618 р. – патер Янош Сентдьорді [Lukács, Molnár, 2009, 112. old.].

Таким чином, завдяки наполегливій різнобічній місіонерській діяльності єзуїтів у північно-східній околиці Угорського королівства у першій половині

⁴ Існує припущення, що серед причин перенесення колегіуму з Гуменного до Ужгорода було і те, що проживання угорських учнів у не дуже «люб'язному» русинсько-словацькому середовищі спричинило деякі «незручності». Ужгород хоч і не відрізнявся особливою красою і охайністю був зручнішим для колегіуму і проживання учнів. Варто знати, що в Гуменному учні проживали у квартирах мешканців містечка, а в Ужгороді вже передбачався спеціальний «гуртожиток» – конвіктым. Грамоту-дозвіл про організацію колегіуму в Ужгороді генерал ордену єзуїтів Муціо Вітеллескі (1615–1645) видав 19 жовтня 1636 року. Оригінал знаходиться в фондах Державного архіву Закарпатської області (ДАЗО). Ф.151. Правління Мукачівської греко-католицької єпархії, оп. 25, од.зб. 50.

XVII ст. католицьке оновлення досягло перших реальних успіхів¹. Попри різні засоби окатоличення найбільш ефективним була школа.

Перебуваючи у місіях у північно-східних комітатах єзуїти (так само як місіонери інших католицьких орденів) постійно контактували з православним населенням. Бачимо їх при дворах вищої аристократії (Другети, Естергазі), у маєтках середньої шляхти, середовищі містян і селянства. Тобто майже на всіх рівнях можливої релігійно-агітаційної роботи [Véghseő, 2014, 214. old.]. Дьордь Другет вже у перші десятиліття XVII ст. розглядав можливість окатоличення своїх православних підданих (Borbély, 2015, 385. old.), хоча він тут скористався не «послугами» єзуїтів-місіонерів, а запросив до своїх володінь перемишльського єпископа Атанасія Крупецького для укладення унії, що закінчилося для владики доволі сумно. Дьордь Другет мав незначні володіння у Речі Посполитій [див про це: Ферков, 2016 а, с. 125-134] і бачив реальні наслідки Берестейської унії. У 1613 році встановив контакти із римо-католицьким єпископом Перемишля Січинським, який порекомендував тамтешнього унійного єпископа Атанасія Крупецького для підготовки унії на угорських володіннях графа Другета [Véghseő, 2011, 30. old.]. Єпископ Крупецький прибув до Угорщини восени 1613 року. За кілька місяців йому вдалося переконати близько 50 русинських священників. Владика мав намір проголосити унію під час освячення нової церкви, спорудженої графом Другетом у Краснобродському монастирі. Зібралось близько 13 тисяч паломників [Pirigy, 1997, 15-16. old., Pirigy, 1990, 81-82. old., Botlik, 2010, 10. old.]. Але противникам унії вдалося так підбурити непідготовлений люд, що розлючена юрба накинулася на владика та його помічників. Становище врятувала тільки графська гвардія, що вчасно туди прибула.

Єзуїти були присутні і при укладення унії православного духовництва з католицькою церквою в Ужгороді 1646 р. На ці роки припадає початок переселення єзуїтів з Гуменного до Ужгорода (фахова література дає різну дату перенесення колегіуму, ймовірно тому, що відбувалося це не одномоментно, а поступово і завершилося саме у рік укладення ужгородської унії – автор). Втім, відомо, що вже у 1640–1641 рр. (тобто на початку будівництва єзуїтського колегіуму) в Ужгороді поряд з єзуїтською виникла місія василіан, яка також активно включилася в унійний процес.

Керівником єзуїтського колегіуму у цей час був Дьордь Добронокі (1588–1649). Цікаво, що документ про укладення унії від 1652 року не згадує ім'я Добронокі, в цей рік він був ректором Трнавського університету [Dobronoki; Velics, 1914, 44. old.; Mészáros, 2004]. Втім зустрічається ім'я наступного ректора – Томаша Ясберені, як помічника егерського єпископа Бенедика Кішді [Véghseő, 2014, 216. old.].

З середини 1650-х рр. джерела неодноразово фіксують патерів єзуїтів в Ужгороді та околицях. Збереглося частково їхнє листування. Тільки у гуменянській місії 1651 році перебувало двадцять єзуїтів. Більша частина була задіяна у шкільному процесі (адже із перенесенням колегіуму до Ужгорода школа продовжувала існувати – автор) та частково проводили пасторацію в навколишніх селах.

Задаємося запитанням – які були справжні масштаби місіонерської роботи єзуїтів, скільки осіб вдалося залучити до лона католицької церкви, яка частка з навернених була до того православними? Іштван Баан вважає, що за найсміливішими підрахунками з 1615 до кінця століття в угорській, гуменянській, мукачівській, кошицькій місіях наведено до католицизму бл. 600 православних. Багато це чи не дуже? Звісно не багато! Адже на час укладення Ужгородської унії (1646 р.) на території Мукачівської єпархії нараховувалося приблизно 300-400 000 православних вірників. Але ж не забуваймо, що першочерговим завданням єзуїтів залишалося зупинення протестантизму. Їхня роль у окатоличенні православних і пришвидшенні укладення унії була тільки опосередкованою.

У 1660-1670 рр. католицьке відродження набуває агресивних форм, особливо це спостерігається після придушення змови Вешшелені² [Pauler, 1876]. Єзуїти і надалі виконують важливу місіонерську роботу. Найбільш впливовим покровителем єзуїтів і в цілому католицького оновлення була княгиня Софія Баторі (1629-1680)³, яка після смерті чоловіка разом з п'ятнадцятирічним сином Ференцом І Ракоці⁴ повернулася на католицьке віросповідання (15 серпня 1661 р.) [Meszlényi, 1938-1939, 194. old.].

У середовищі дослідників не одноразово постає запитання – чим пояснити нетерпимість княгині Баторі до протестантів? І чи насправді нетерпимість була наслідком ідейних переконань (фанатичної віри), або ж в тих чи інших випадках, викликана суспільно-політичними настроями, політикою в цілому, або ж, як вважає більшість протестантських авторів, княгиня перебувала під впливом єзуїтського оточення?

Софія була представницею славетного роду Баторі. Її батько Андраш⁵ не був активним політиком. Вів поміркований спосіб життя, управляв великими маєтками. А ось дядько Софії – Габор був трансільванським князем (1608-1613) і жваво втручався у політичне життя Угорщини та й навіть Центрально-Східної Європи. Мати Софії – Анна Закревська – польська шляхтичка, виховувала доньку у дусі католицизму.

Хроніка Саларді [Szalárdi, 1662] засвідчує, що юна Софія була надзвичайно вродливою дівчиною. Від матері успадкувала глибоку релігійність, а від родичів

¹ Згідно загальним настановам керівництва ордену єзуїтів та вищого католицького духовництва єзуїти не полишали місіонерську роботу навіть після розгортання освітньо-виховного процесу колегіуму.

² Конспіративна змова угорських аристократів проти габсбурзького режиму та правителя Леопольда І.

³ Дружина Дьордя ІІ Ракоці (князь Трансільванії, 1648–1657)

⁴ Обраний князем у 1652р., але не був узаконений на троні, 1666 р. став спадковим наджупаном Шароського комітату, учасник змови Вешшелені, помер у 1676 р. від поранення

⁵ Помер 1637 р.

Баторі – жвавність, непохитність переконань, наполегливість і нетерпимість до чужої думки. Ці риси проявилися вже після смерті чоловіка, коли Софія успішно управляла величезним володінням Ракоці та впливала на політичне і конфесійне життя регіону.

На час одруження Софії з молодим Дьордем II Ракоці їй було усього 14 (або 15) років, що не є незвичним для тих часів. Дівчат, особливо сиріт, намагалися видати заміж у віці 14-15 років. Нареченому було близько 22 років. І як фіксують джерела та зауважують сучасники був закоханий у Софію. Через цю «закоханість» батьки вимушені були погодитися із вибором сина і закрити очі на католицьку віру нареченої.

Сучасна історична наука дає інше пояснення цьому змішаному шлюбу. Із моменту вибору нареченої для сина і до самого одруження цей шлюб був результатом цілеспрямованої династичної політики старого князя, тобто Дьордя Ракоці, та його дружини Жужанни Лорантффі. Злилися дві найвпливовіші сім'ї – претенденти і суперники на Трансільванський трон. Одруживши сина на дівчині з сім'ї Баторі і досягнувши обрання його князем ще за свого життя, Дьордь I, так би мовити, позбавив усіх Баторі можливості посісти князівський престол. Відомим фактом є, що Дьордь (I) Ракоці прагнув створити абсолютистське князівство в Трансільванії, і звичайно, виношував думку про об'єднання з іншими угорськими землями тощо.

Отже, це одруження було частиною династичної політики старого князя. Втім була одна прикрість – наречена була католичкою. Як же мав поступити князь та його дружина, які були переконаними протестантами і усіяло підтримували церкву і віру. Про цю перепону говорить і Янош Саларді, сучасник і очевидець подій, у своїй Хроніці. Ймовірно під час заручин або ж і раніше під час попередніх домовленостей про шлюб мало постати питання про конверсію нареченої. Документів про це не має, але точно відомо, що на момент одруження Софія ще не прийняла протестантизм.

Софія Баторі перейшла у протестантське віросповідання, ймовірно, вже після церемонії вінчання. Її протестантизм був суто символічним. Єзуїт Імре Кіш у промові на похоронах княгині (1680) наголошував, що Софія Баторі ніколи не була справжньою протестанткою, свою віру, у якій народилася, змінила не через переконання, а тільки через одруження і заради сімейної політики [Kiss, 1680].

Вже після смерті свекра, коли трон Трансільванського князівства посів її чоловік, Дьордь (II) Ракоці, Софія поступово перетворила двір за своєю подобою, оточила себе придворними із відомих католицьких родин [Balogh, 2016, 43. old.]. Аж до смерті старої княгині Жужанни Лорантффі та Дьордя (II) Ракоці княгиня Софія Баторі проводила традиційну для роду Ракоці релігійну діяльність: підтримувала протестантські общини, школи, проповідників. Придворний проповідник Керестурі Біро Пал був одним з найвизначніших протестантських вчених і вчителів тих часів.

У 1660 році помирає княгиня Лорантффі, через кілька місяців від важкого поранення помирає князь Дьордь II, і вже у серпні наступного року Софія Баторі приймає символ католицької віри від паулінського монаха вікарія Шаторалляуїгея Дьордя Бебери [Galla, 2015, 175. old.].

Із поверненням до лона Католицької Церкви Софія Баторі прагнула зміцнити контакти із Габсбурзьким двором. Робила вона цей політичний крок виключно для збереження та примноження володінь роду Ракоці–Баторі, яке за розмірами і прибутками було одним з найбільших у Центрально-Східній Європі. За підрахунками угорського вченого Шандора Маркі на час вступу у спадщину Ференца Ракоці II сімейні володіння охоплювали 446 сіл і загальну площу 1 398 785 гольдів [Meszlényi, 1934, 120. old.], а ось Вельман нараховує 20 доміній, 38 міст, 681 село і 103 пустих поселень, загалом 1 900 000 кадастральних гольдів [Wellman, 1934, 95. old.].

Власне Софія Баторі розмірковувала про повернення до католицизму відразу після смерті свекра. Налагодила контакти із єзуїтами, які саме Софії Баторі можуть завдячувати і те, що незважаючи на заборонні рішення Станових зборів Трансільванії могли майже безперешкодно продовжувати місіонерську діяльність у протестантському князівстві [Velics, 1913, 109. old.].

Серед перших дій княгині було позбавлення шарошпотоцького реформатського колегіуму та пасторів усіх прибутків і привілеїв наданих ще за заповітами Ференца Добо та Жужанни Лорантффі та підтверджених королем Максиміліаном. У 1662 році земплінський надзупан Іштван Бочкаї та управитель колегіуму спробували повернути привілеї, навіть звернулися до Державних Станових зборів та короля, але безрезультатно. Для розгляду справи конфіскованого майна 10 серпня 1662 року в Шарошпотоці засідала спеціальна комісія. Католицькі ієрархи, які входили до комісії (зокрема Томаш Палффі та Дьордь Баршонь) відстоювали позицію Софії Баторі. Після цього реформати звернулися до королівського суду і навіть виграли справу, але король заборонив виконувати рішення суду. І тільки після довгих років суперечок через втручання Петера Зріні (тестя Ференца Ракоці I) 26 квітня 1669 року Ференц Ракоці і протестанти Шарошпотоці дійшли компромісу про повернення майна школи і доходів на користь пастору і вчителям. Втім, виконанню угоди перешкодили події пов'язані зі змовою Вешшелені.

Це один з епізодів конфесійних конфліктів Північно-Східної Угорщини, пов'язаних з особою Софії Баторі. Подібних ситуацій було чимало.

Через рік після конверсії Софії Баторі і юного Ференца Ракоці княгиня заснувала у Шарошпотоці місію ордену єзуїтів відому як *Missio Rakociana*. Невдовзі кількість патерів і фратерів місії зростає на стільки, що місія перетворилася на резиденцію [Velics, 1913, 96. old.]. Тут працював у 1661-1677 рр. один з визначних єзуїтів патер Іштван Міллеї. Міллеї відзначився тим, що будучи послідовним прихильником католицького відродження, не вдався до жорстоких і радикальних засобів. Княгиня

прислухалася до його порад. Після смерті Міллеї його місце заступив молодший віком і радикальніший у поглядах та діях патер Імре Кіш. Цей єзуїт був біля княгині Софії Баторі і мав на неї великий вплив аж до її смерті.

Суттєву підтримку надавали княгині Баторі у справі зміцнення позицій католицької віри патери Кошицької єзуїтської місії [Farkas, 1896, 126. old.].

Результатом діяльності єзуїтських резиденцій та десятків місій було навернення кількох сотень осіб до католицизму. Єзуїти користувалися підтримкою місцевих католицьких магнатів та землевласників. У 1670-х рр. крім грошових пожертв шляхтичів резиденції Товариства Ісуса в Шарошпотоці, Пряшеві, Сатмарі, Кошицях, Спіші, Левочі, Ужгороді, від сім'ї Ракоці отримали великі наділи виноградників [Nagy, 2014, 244. old.].

Як вже говорилося, Софія Баторі поселила єзуїтів у центрі протестантизму Північно-Східної Угорщини – в Шарошпотоці. Віддала патерам майно, будівлю і доходи реформатського колегіуму [Péter, 1995, 190. old.]. Церква не надовго залишилася у руках реформатів (до квітня 1672 р.).

Як відзначають фахівці, результати навернення у Шарошпотоці були суттєвими. Єзуїти використовували усі засоби, але не вдавалися до сили, до примусу чи зброї. Доказом, цього може служити те, що часто «проводили хрещення дітей не католицьких батьків або зі змішаних шлюбів» [Péter, 1993, 119. old.]. Ймовірно, це було швидше винятком аніж закономірністю.

Окрім єзуїтів княгиня Софія Баторі підтримувала місіонерську діяльність інших католицьких орденів. Була особисто знайома з одним із найвідоміших місіонерів-паулінів Яношом Вановіці [Tóth, 2004, 886-889. old.]¹. За свідченням самого апостольського місіонера Вановіці, перебуваючи в Шарошпотоці при дворі старої княгині Лорантффі «він зміцнив у вірі» молоду княгиню Софію Баторі [Relationes, 1994, 123. old.; Tóth, 2007, 346. old.].

Місіонери ордену св. Франциска та ордену св. Павла Відлюдника могли майже безперешкодно пересуватися у володіннях Ракоці, тобто княгиня сприяла їхній місіонерській роботі, втім протестанти на це дивилися з підозрою. Так, відомим є випадок про побиття монахів францисканців із монастиря Севлюша загоном грабіжників у серпні 1672 року. Під час втечі монахи були поранені. Селяни одного з сіл околиць Севлюша підібрали їх і на возі відвезли до Мукачівського замку, де княгиня Баторі взяла їх під опіку [Fay, 2004].

Рекатолизація Софії Баторі та черговий наступ контрреформації після викриття змови Вешшелені пришвидшили процес католицької реставрації на теренах північно-східних комітатів. Головним рушієм процесу католицького відродження була сама княгиня Баторі. Відомо, зокрема, що при князівському дворі в Трансільвані, а потім управлінців домінії (у тому

числі і Мукачівської) були виключно католики. Княгиня вимагала від нових урядників складати присягу на свою вірність та вірність католицької церкви [Galla, 2015, 176-177. old.].

Серед засобів, спрямованих на обмеження діяльності протестантських пасторів були не виключно силові методи – спочатку княгиня позбавляла пасторів, вчителів колишніх прибутків, земельних наділів, наданих їм раніше княгинею Лорантффі та Дьордем Ракоці. У такій ситуації пастори вимушені були залишити ці приходи, а їхнє місце зайняли католицькі священники або за їхнього браку – місіонери-пауліни, францисканці або єзуїти.

На такі обмежувальні заходи княгині Софії Баторі протестантські шляхтичі комітатів вимушені були звертатися зі скаргами до королівського намісництва. Так, навесні 1665 року королівський представник Гашпар Холдї в Кошицях спільно з католицькими і протестантськими землевласниками розглядав скарги 13 верхньоугорських комітатів, серед яких чимало пунктів стосувалися порушення релігійних прав як протестантів, так і католиків. Протестанти скаржилися, що їх позбавили матеріальної підтримки, зокрема і платні, які вони отримували за старого князя Ракоці. Навіть звернулися до Петера Зрінї, тестя молодого Ференца Ракоці, щоб вплинув на князя у справі протестантів. Молодий Ференц Ракоці зробив певні уступки. Знаємо, що на 1669 рік у володіннях Ракоці було чимало протестантських пасторів із річного платнею в 2000 форінтів із каси домінії [Galla, 2015, 178. old.].

Король та урядовці виступили на захист княгині Баторі, втім не вжили обмежувальних або карних дій проти протестантів. Це відбулося вже тільки після викриття антигабсбурзької змови аристократів.

Десятиліття після викриття змови Вешшелені (1671-1681) було часом агресивного окатоличення. 1673 р. у Братиславі працював суд на якому засуджено 33-х протестантських пасторів та вчителів за участь або підтримку змови Вешшелені. Через рік до намісницької столиці викликано вже 700 пасторів та вчителів. Звинуваченим «обіцяли безкарність, якщо вони підуть з своїх посад або у закордонне заслання, або ж перейдуть на католицьке віросповідання» [Péter, 1984, 31-39. old.].

Із «приборканням» протестантів (засуджені на рабство на галерах – автор) нове дихання отримало місіонерство, насамперед єзуїтів.

Ситуація невдовзі змінилася. Через кілька років антигабсбурзький рух курців, а на початку XVIII ст. Ракоці, взяв реванш і місіонерство довелося згорнути. Єзуїти (хоча не усі – автор) залишили території, охоплені повстанням. Стани вимагали створення угорської провінції Товариства Ісуса, окремої від австрійської провінції, керівництво ордену на це не погоджувалося. Другою умовою безперешкодного перебування єзуїтів на території, що була під контролем повстанців була присяга на вірність конфедерації. Звісно, єзуїти не виконали цю вимогу. Отож 23 червня 1706 р. частина єзуїтів залишила

¹ Янош Вановіці був ключовою фігурою католицького відродження (бл. 1614–1678). Місіонерську діяльність в Угорщині розпочав 1642 року і успішно проводив упродовж трьох десятиліть

угорські резиденції і місії, залишилася не значна кількість, переважно угорців¹.

Відомо, що князь Ференц II Ракоці проводив доволі толерантну релігійну політику. Сам виховувався єзуїтами і у таборі повстанців були отці-єзуїти². Але через політичні обставини князь «змирився» з рішенням Державних зборів у Сечені (1705 р.) і обмежив діяльність єзуїтів. Ще за рік до цього князь Ракоці видав декілька патентів про релігійну терпимість³ [Thaly, 1873, old. 130]. 10 квітня 1707 року єзуїти залишили Шарошпоток. У лютому 1708 року єзуїти покинули і Ужгород. В гімназії залишився один вчитель – Міхай Годоці і продовжував навчати декількох дітей, які перебували у місті [Химинець, Басараб, 2013, с. 82].

Із завершенням війни у 1711 році отці-єзуїти повернулися до колишніх своїх резиденцій та колегіумів, у тому числі Шарошптока, Ужгорода тощо. Ужгородський колегіум та бібліотека знову були пограбовані, вже австрійськими військами [Blanár, 1913, 64. old.]. Навчання у закладі відновилося тільки у 1718 р. і безперешкодно тривало до ліквідації Товариства Ісуса.

Роботу шарошпотокського колегіуму вдалося налагодити не відразу. У місті та й усій Земплінській жупі було не багато католиків, хто б посприяв відновленню діяльності закладу [Gyulai, 2016, 123. old.].

Отже, функціонування місій єзуїтів у північно-східному регіоні Угорщини були не безперешкодним аж до завершення війни Ференца II Ракоці (1711 р.).

Із католицькою реставрацією і встановленням Габсбурзького абсолютистського режиму на території звільненої від турків Угорщини функціонування місійних осередків, у тому числі резиденцій та колегіумів Товариства Ісуса набуло дещо іншого характеру. Першочерговою ціллю було вже не навернення, а підтримання і зміцнення іміджу Католицької Церкви, віри, моральності тощо.

Єзуїтські колегіуми (резиденції) завдяки щедрим фундаціям та пожертвам католицьких покровителів стали власниками значних земельних угідь, виноградників, млинів тощо (щоправда не завжди вміли правильно розпоряджатися цим майном – автор).

Коли у 1773 року папа Климент XIV буллою *Dominus ac Redemptor* розпустив орден єзуїтів⁴

¹ Про ці події див.: Tamási, 2009; Meszlényi, 1936, 265–267. old.; R. Várkonyi, 2007. 1462–1475. old.

² На початку літа 1703 року, коли Ракоці прибув до Угорщини, від ужгородських єзуїтів просив священника до свого табору. R. Várkonyi, 2007, 1466. old.

³ Наказує своїм воїнам не чинити самосуд у справах церковно-релігійних, «усіх хто порушить наказ, завдасть шкоди церквам, монастирям, парохіям тощо чекає суворе покарання», «усі конфесії вільно можуть будувати і відкривати свої школи» і т.д.

⁴ Ліквідація структур Товариства відбувалася не одночасно в усіх країнах. В Австрійській імперії 21 вересня 1773 р. Марія Терезія наказала розпустити орден. Королівське намісництво розпоряджається про надсилання претензій до ліквідованого ордену і вирішення усіх спірних майнових справ.

розпочалося суперництво за правонаступництво або ж просто отримання майна єзуїтів. Наприклад, в Ужгороді у цю боротьбу включилися міська влада, комітатські органи, орден св. Павла Відлюдника⁵. І врешті-решт милістю імператриці Марії Терезії більшість майна, у тому числі будівлю колегіуму, костюл були передані Мукачівській греко-католицькій епархії, яка напередодні (1771 р.) була канонізована як самостійна.

Висновки. Товариство Ісуса з перших днів створення включилося у процес католицької реставрація країн Європи, у тому числі Угорщини. Поява єзуїтів в Угорщині дала новий поштовх складному процесу католицького оновлення. Особливістю діяльності єзуїтів було і те, що користувалися матеріальною і моральною підтримкою шляхтичів-конвертитів. Серед перших єзуїтських місій в Угорщині були саме ті, що виникли на території північно-східних комітатів у домініях місцевих магнатів-католиків (Другетів, Естергазі, Ракоці). Як бачимо, першочерговою ціллю Товариства Ісуса було навернення до лона Католицької Церкви єретиків та язичників.

Місіонерська діяльність єзуїтів на теренах Угорщини бере початок з другої половини XVI ст. і найпомітніші успіхи демонструвала у середині XVII ст., коли завдяки матеріальній підтримці землевласників-конвертитів їм вдалося закріпитися у північно-східних комітатах Угорщини, у фронтірній зоні між західним і східним світом. Поряд з резиденціями і колегіумами (Кошице, Пряшів, Шарошпоток, Гуменне, Ужгород тощо) єзуїти мали десяток тимчасових місій (Кошице, Мукачево, Пацін, Парно, Серенч, Кішварда, Ченгер, Сатмар тощо). Ці місії виникали у домініях католицьких панів.

Перебуваючи у місіях у північно-східних комітатах єзуїти (так само як місіонери інших католицьких орденів) постійно контактували з православним населенням. Бачимо їх при дворах вищої аристократії (Другети, Естергазі), у маєтках середньої шляхти, середовищі містян і селянства, тобто майже на всіх рівнях можливої релігійно-агітаційної роботи

Із впевненістю можемо говорити, про те, що саме єзуїти дали поштовх до того досить млявому процесу католицького відродження. Окрім місіонерських завдань єзуїтські колегіуми виконували важливу роль впливу на освітньо-культурний розвиток регіону.

⁵ Пауліни з кінця XIV ст. мали свій монастир в Ужгороді. Другети дарували їм землі і виноградники, мали вони чудові сади і городи, але із початком реформації орден св. Павла втратив більшість володінь по усій Угорщині у тому числі і в Ужгороді та околицях. Про історію ордену св. Павла та їх діяльність у часи духовного оновлення див. Galla, 2015; Kishán, 1938; Tóth, 2001, 187–245. old. У 1774 р. відомства Ужанського комітату, ймовірно не без прохання представників ордену св. Павла, звертаються до Егерського єпископа, королівського намісництва та інших органів влади з проханням передати під опіку павлінів унгарську гімназію та деяке нерухоме майно розпущеного ордену єзуїтів. ДАЗО, Ф.4. Наджупан Ужанської жупи, оп.5., од.зб. 743.

Список використаних джерел

- Balázs, Mihály, 2002. „A hit ... hallásból lészön”. Megjegyzések a négy bevett vallás intézményesüléséhez a 16. századi Erdélyben, *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére*, szerk. Fodor Pál, Pálffy Géza, Tóth István György, Budapest, (Gazdaság- és Társadalomtörténeti Tanulmányok, 2), 51-73 old.
- Balogh, Judit, 2016. Fejedelemszöveg-szerepek Erdélyben a 17. században, *Nemesi és polgári szerepek reprezentáció és integráció*. Szerk. Balogh Judit és Pap József, Eger, 33-48 old.
- Barna, Mihály, 1883. Az ungvári királyi katolikus főgimnázium története, *Az Ungvári királyi katolikus Főgimnázium Értésítője az 1882–1883. tanévről*, Ungvár, 3-15 old.
- Biró, Vencel, 1945. A kolozsvári jezsuita egyetem szervezete és építkezései a XVIII. században, Kolozsvár, Az erdélyi múzeum-egyesület kiadása. [online] Доступно: <http://mek.oszk.hu/08400/08459/08459.pdf> (дата звернення: 23.04. 2019).
- Blanár, Ödön, 1913. Az ungvári királyi katolikus főgimnázium háromszázados története. 1613-1913, Ungvár: Ungmegyei könyvnyomda, 305 old.
- Borbély, Zoltán, 2013. Egy konvertita főúr Felső-Magyarországon: Homonnai Drugeth György, *Rekatolizacia, protireformacia a katolícka restauracia v Uhorsku. Rekatolizáció, ellenreformáció és katolikus megújulás Magyarországon*, Péter Kónya (ed.), Presov, 370-388 old.
- Borbély, Zoltán, 2015. Jezsuita missziók Felső-Magyarországon a 17. század első évtizedeiben. *Reformációtól egyházalapításig. A szepesváraljai zsinat 400. évfordulójára*, Ed. Kónya P., Presov, 411-422 old.
- Botlik, József, 2010. A Rákóczi család és a ruszinok, *Zempléni múzsa / 1*, 5-18 old.
- Bujdosó, István, 2011. Az ungvári gimnázium története, *Együtt / 3*, 71-81 old.
- Bujdosó, István, 2011a. Az Ungvári Drugeth Gimnázium története (az alapítástól az 1880-as évek végéig), *Acta Beregsasiensis / 11*, 101-112 old.
- Dobronoki. [online] Доступно: <http://lexikon.katolikus.hu/D/Dobronoki.html> (дата звернення: 22.04. 2019).
- Doby, Antal, 1898. A homonnai Drugeth-gimnáziumról, *Adalékok Zemplén vármegye Történetéhez / 3*, 319-321, 354-356 old.
- Dudás, Gyula, 1909. A homonnai Drugeth-kollégium, *Adalékok Zemplén vármegye Történetéhez / 14*, 3-32 old.
- Eötvös Lóránt Tudomány Egyetem, Egyetemi Könyv- és Kézirattár, Budapest (дали – ELTE EKK), AB 126. Diarium Collegii Ungvariensis S. J. anno 1694 die 3 Aprilis – ab annum 1723 Novembris; AB 127. Diarium Collegii Ungvariensis S. J. anno 1734 – ab annum 1746; AB 128. Diarium Collegii Ungvariensis S. J. anno 1748 Novembris; AB 129. Diarium Collegii Ungvariensis S. J. Anno 1761 – ab annum 1772.
- Farkas, Róbert, 1896. A kassai katolikus Főgimnázium története. 1657-1896, Kassa, 126 old.
- Fáy, Zoltán, 2004, Báthori Zsófia végrendelete. [online] Доступно: <https://web.archive.org/web/20160816101939/http://mno.hu/migr/bathori-zsofia-vegrendelete-662402> (дата звернення: 21.04. 2019).
- Fedinec, Csilla, 1996. Az ungvári gimnázium évszázadai, *Kalendárium, 96' 97*, Ungvár: Kárpáti Kiadó, 34-35 old.
- Galla, Ferenc, 2015. Pálos missziók Magyarországon a 17-18. században. Ed. Fazakas István, Budapest, Gondolat, 536old.
- Gyenis, András. S. J., 1941. Régi jezsuita rendházak: Központi rendi kormányzat. Vác. [online] Доступно: <http://mek.oszk.hu/00000/00014/00014.htm#3> (дата звернення: 21.04. 2019).
- Gyulai, Éva, 2016. A jezsuiták visszatelepődése Sárospatakra 1711-ben, *Történelem és Muzeológia – Internetes Folyóirat Miskolcon 3. / 1*. 120-131. [online] Доступно: www.hermuz.hu/hom/images/latogatoinak/history-journal/pdf/3_2016_2/11-GyulaiDidak-2017.pdf (дата звернення: 23.04. 2019).
- Jezsuita Okmánytár, 1995. I, 1/2. Erdély és Magyarországot érintő iratok, 1601-1606. Szeged, 698 old.
- Jézus Társaság Magyarországi Rendtartománya Levéltára, Budapest (дали – JTMRL), D.38. JTMRL, I, 1. Historia Collegii Homonna-Ungvariensis Soc. Jesu ad anno 1700 – 1773, 1783.
- Kisbán, Emil, 1938. A magyar pálosrend története, I, Budapest, 361 old.
- Kiss, Imre, 1680. Halotti beszéde Báthory Zsófia felett. Nagyszombat. [online] Доступно: http://itk.iti.mta.hu/kecskemeti/bblitem/kg1988_05.pdf (дата звернення: 23.04. 2019).
- Knapp, Éva, Tüskés, Gábor, 1992. Vallásos társulatok Magyarországon a 17–18. században, *Néprajzi Látóhatár (1)*, 8-36 old.
- Lenčič, Štefan, 2003. Šlahčtický rod Drugetovcov z Humenneho, Humenne, 181.
- Lenčič, Štefan, 2009. Drugetovci a ich vzťah ku katolíckej cirkvi, Ružomberok, 145 s.
- Lukács, Ladislaus SJ, 1987-1988. Catalogus generalis seu Nomenclator biographicus personarum Provinciae Austriae Societatis Iesu (1551-1773), I-III, Romae.
- Lukács, László SJ, Molnár, Antal, 2009. A homonnai jezsuita kollégium (1615-1619), Molnár Antal. *Lehetetlen küldetés? Jezsuiták Erdélyben és Felső-Magyarországon a 16.-17. században*, Budapest, 95-146 old.
- Lukács, László, Molnár Antal, 1997. A homonnai jezsuita kollégium (1615-1619), Szeged, 44 old.
- Lukács, László, Molnár, Antal, 1997a. A homonnai jezsuita kollégium (1615–1619), *Művelődési törekvések a korai újkorban. Tanulmányok Keserű Bálint tiszteletére*. Szerk. Balázs Mihály–Font Zsuzsa–Keserű Gizella–Ötvös Péter, Szeged, 355-399 old.
- Mészáros, Klára, 2004. Dobronoki György egy jezsuita a XVII. századból, Lendva, 56 old.
- Meszlényi, Antal, 1938-1939. Báthory Zsófia élete és végrendelete (1628-1680), *Regnum*, 177-266 old.
- Meszlényi, Antal, 1936. II. Rákóczi Ferenc felkelésének valláspolitikája és a jezsuiták, *Regnum*, 265–267 old.
- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL), E 152, Registrata, Collegium Ungvariense, fasc. 4, fol.123, fasc. 9, fol 33r.
- MNL OL, E152, Registrata, Collegium Ungvariense, fasc. 14., fol 9.
- Mohl, Antal, 1898. A Mária-Kongregáció története különös tekintettel hazánkra, Győr, 310 old.
- Molnár, Antal, 2009. Lehetetlen küldetés? Jezsuiták Erdélyben és Felső-Magyarországon a 16-17. században, Budapest, 286 old.
- Molnár, Antal, 2009 a. Dobokay Sándor SJ önéletrajzi feljegyzései (1620), *Molnár Antal: Lehetetlen küldetés ? Jezsuiták Erdélyben és Felső-Magyarországon a 16.-17. században*, Budapest, 79-93 old.
- Nagy, Kornél, 2014. A jezsuita rendházak tokaj-hegyaljai szőlőbirtoklása a 17. század végén, *Katolikus megújulás Északkelet-Magyarországon. Folia collecta (2)*. Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény, Sárospatak, 240-259 old.
- Nemeš, Jaroslav, 2007. Preyl ad dejin spoločnosti Ježišovej v Uhorsku a Sedmohradsku v 16. Storočí, *Ružomberký historický Zborník I*. Vydany pri príležitosti životného jubilea doc. PhDr. Ivana Chalupckého. Ed. Peter Zmátló. Ružomberok, 139-159 s.

Ory, Miklós, Szabó, Ferenc, 1983. Pázmány Péter (1570-1637), Pázmány Péter Válogatás műveiből / Szent István Társulat az Apostooli Szentszék könyvkiadója, I. Köt. Budapest, 105 old.

Pauler, Gyula, 1876. Wesselényi Ferenc nádor és társainak összeesküvése 1664–1671. 1–2. köt. Budapest. [online] Доступно: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Books_04_TorokkorErdelyiFejedelemseg_0266_Wesselenyi_ferencz_nador_es_tarsainak_ossze_eskuvese_1_420/?pg=0&layout=s,

https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Books_04_TorokkorErdelyiFejedelemseg_0267_Wesselenyi_ferencz_nador_es_tarsainak_ossze_eskuvese_2_420/?pg=0&layout=s (дата звернення: 23.04. 2019).

Péter, Katalin, 1995. A jezsuiták működésének első szakasza Sárospatakon, *Péter Katalin. Papok és nemesek. Magyar művelődéstörténeti tanulmányok a reformációval kezdődő másfél századából*, Budapest, 186-199 old.

Péter, Katalin, 1984. A magyarországi protestáns prédikátorok és tanítók ellen indított per 1674-ben. A *Ráday Gyűjtemény Évkönyve*, III, 31-39 old.

Péter, Katalin, 1993. A református gyülekezetek első száz éve Sárospatakon, *A tudomány szolgálatában. Emlékkönyv Benda Kálmán 80. születésnapjára*. Szerk. Glatz Ferenc, Budapest, MTA, 113-123 old.

Péter, Katalin, 2006. Pázmány Péter és a protestánsok, *Egyháztörténeti Szemle*. 7. évfolyam 2. Szám. A. D. MMVI. [online] Доступно: <http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/pk-pazmany.htm> (дата звернення: 23.04. 2019).

Pirigy, István, 1990. A magyarországi görög katolikusok története. I. Köt., Nyiregyháza, 245 old.

Pirigy, István, 1997. Az ungvári unió. A Gergely-naptár bevezetésének 80. Évfordulójára, *Görög katolikus Szemle Kalendáriuma, 1996*, Nyiregyháza, 15-16 old.

R.Várkonyi, Ágnes, 2007. „Ha Indiáig bujdosnak is, visszahozzuk őket”. II. Rákóczi Ferenc és a jezsuiták néhány kérdéséhez, *„Nem súlyed az emberiség!”... Album amicorum*. Szörényi László LX. születésnapjára. Főszerk. Jankovics József, Budapest, 1462–1475 old.

Relationes missionariorum de Hungaria et Transilvania (1627-1707), 1994. Ed. Tóth István György, Roma-Budapest, 459 old.

Szabó, András, 1986. Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem (1544–1608). Kegészítések egy életpályához, *Történelmi Szemle*, 29. évf., 341-350 old.

Szalárdi, János, 1662, Siralmas magyar krónika- Második könyv. [online] Доступно: http://mek.oszk.hu/06100/06187/html/mei16_180020020001/mei16_180020020001.html (дата звернення: 28.04. 2019)

Tamási, Zsolt, 2009. II. Rákóczi Ferenc vallásossága, *Keresztény szó*, 3. szám. [online] Доступно: http://epa.oszk.hu/00900/00939/00103/2009_03_11_00103.htm. (дата звернення: 19.08.2018).

Thaly, Kálmán, 1873. II. Rákóczi Ferencz kora a gr. Csákyak Szepes vármegye és a b. Palocsay-család levéltárában, *Századok*, 100-114 old.

Tóth, István György, 2004. A szaggatott kapcsolat. A Propaganda és a magyarországi missziók 1622-1700, *Századok*, 886-889 old.

Tóth, István György, 2007. Miszionáriusok a kora újkori Magyarországon, Budapest, Balassa kiadó, 428 old.

Tóth, István György, 2001. A remeterend vándor misszionáriusa Vanoviczy János, az első pálos misszionárius levelei (1642-1677), *Levéltári Közlemények / 72*, 187-245 old.

Végheő, Tamás, 2011. „...Mint igaz egyházi ember”. A történelmi Munkácsi Egyházmegye görög katolikus egyházának létrejötte és 17. századi fejlődése. *Collectanea Athanasiana*, Nyiregyháza, Szent Atanáz Kiadó, 189 old.

Végheő, Tamás, 2014. Jezsuiták és görögkatolikusok Északkelet-Magyarországon a 17. század második felében, *Katolikus megújulás Északkelet-Magyarországon. Művelődéstörténeti konferencia a jezsuita rend sárospataki megletelepedésének 350. évfordulója alkalmából., 2013.10.3-5*, Sárospatak, 214-225 old.

Velics, László S.J., 1914. Vázlatok a magyar jezsuiták múltjából. 1-3. füzet (1610-1690), Budapest, 422 old.

Veress, Endre, 1906. A kolozsvári Báthory-egyetem története lerombolásáig, *Erdelyi Múzeum*, 23, 169-193, 249-263, 319-320, 342-386 old.

V. Bangett, William, 2002. A jezsuiták története, Budapest, Osiris, 490 old.

Weiser, Fridericus, 1882. Litterae authenticae exhibentes originem scholarum Hungariae, I. Coloczae, 450 old.

Wellman, Imre, 1934. A Rákóczi-birtokok sorsa. *Rákóczi-Emlékkönyv*, Budapest: Franklin Társulat, II. Köt., 91-122 old.

Державний архів Закарпатської області (далі ДАЗО), Ф.4. Наджупан Ужанської жупи, оп.5, од.зб. 743.

ДАЗО, Ф.151. Правління Мукачівської греко-католицької єпархії, оп. 25, од.зб. 50.

Енциклопедія Львова, 2007: в 4 т. / за ред. А. Козицького та І.Підкови. Львів: Літопис, Т.2, 608 с.

Лозинский, С., 1986. История папства. 3-е изд. Москва: Политиздат. [online] Доступно: <http://historic.ru/books/item/f00/s00/z0000072/st012.shtml> (дата звернення: 23.04. 2019).

Плохий, С.Н., 1989. Папство и Украина. Политика римской курии на украинских землях в XVI – XVII вв., Киев: Вища школа, 224 с.

Тимошенко, Л., 2004. Берестейська унія 1596 р. Навчальний посібник, Дрогобич: Коло, 197 с.

Ужгородська гімназія. Історія, матеріали, спогади, 2001. / Кер. ред. кол. П. Чучка, Ужгород: «Поліпрант», 269 с.

Ульяновський, В.І., 1994. Історія церкви і релігійної думки в Україні: Навч. посібник: У 3-х книгах. Кн.2. Середина XV – кінець XVI століття, Кн.2, Київ, 254 с.

Ферков, Оксана, 2014. До питання про заснування єзуїтського колегіуму в Гуменному [online] Доступно: <http://www.zakarpatia.com> (дата звернення: 23.04. 2019).

Ферков, О., 2016. Стан і перспективи вивчення історії місії і колегіумів Товариства Ісуса (єзуїтів) Верхньої Угорщини XVII – XVIII ст., *Наукові записки Ужгородського університету. Серія: Історично-релігійних студій № 4.*, Ужгород, С.45-54.

Ферков, О., 2016 а. Окаатоличення Дьордя III Другета Гуменянського як приклад релігійних конверсій дворянства Верхньої Угорщини, *Наукові записки Ужгородського університету. Серія: Історично-релігійних студій № 5.*, Ужгород, С. 125-135.

Химинець, В.В., Басараб, М.М., 2013, Історія Ужгородської гімназії (1613 – 2013). Монографія. Ужгород: «Карпати»; Інформаційно-видавничий центр ЗПППО, 272 с.

Химинець, В.В., Стрічик, П.П., Качур, Б.М., Талапканич, М.І., 2009. Освіта Закарпаття. Монографія. Ужгород: «Карпати»; Інформаційно-видавничий центр ЗПППО, 464 с.

Reference

- Balázs, Mihály, 2002. „A hit ... hallásból lézön”. Megjegyzések a négy bevett vallás intézményesüléséhez a 16. századi Erdélyben, *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére*, szerk. FODOR Pál, PALFFY Géza, TOTH István György, Bp., (Gazdaság- és Társadalomtörténeti Tanulmányok, 2), 51-73 old.
- Balogh, Judit, 2016. Fejedelmesszony-szerepek Erdélyben a 17. században, *Nemesi és polgári szerepek reprezentáció és integráció*. Szerk. Balogh Judit és Pap József, Eger, 33-48 old.
- Barna, Mihály, 1883. Az ungvári királyi katolikus főgimnázium története, *Az Ungvári királyi katolikus Főgimnázium Értésítője az 1882–1883. Tanévről*, Ungvár, 3-15 old.
- Biró, Vencel, 1945. A kolozsvári jezsuita egyetem szervezete és építkezései a XVIII. században, Kolozsvár, Az erdélyi múzeum-egyesület kiadása. [online] Доступно: <http://mek.oszk.hu/08400/08459/08459.pdf> (дата звернення: 23.04. 2019).
- Blanár, Ödön, 1913. Az ungvári királyi katolikus főgimnázium háromszázados története. 1613-1913, Ungvár: Ungmegyei könyvnyomda, 305 old.
- Borbély, Zoltán, 2013. Egy konvertita főúr Felső-Magyarországon: Homonnai Drugeth György, *Rekatolizacia, protireformacia a katolícka restauracia v Uhorsku. Rekatolizáció, ellenreformáció és katolikus megújulás Magyarországon*. Péter Kónya (ed.). Presov, 370-388 old.
- Borbély, Zoltán, 2015. Jezsuita missziók Felső-Magyarországon a 17. század első évtizedeiben. *Reformációtól egyházalapításig. A szepesváraljai zsinat 400. Évfordulójára*, Ed. Kónya P. Presov, 411-422 old.
- Botlik, József, 2010. A Rákóczi család és a ruszinok, *Zempléni múzsa / 1*, 5-18 old.
- Bujdosó, István, 2011. Az ungvári gimnázium története, *Együtt / 3*, 71-81 old.
- Bujdosó, István, 2011a. Az Ungvári Drugeth Gimnázium története (az alapítástól az 1880-as évek végéig), *Acta Beregsasiensis / 11*, 101-112 old.
- Dobronoki. [online] Доступно: <http://lexikon.katolikus.hu/D/Dobronoki.html> (дата звернення: 22.04. 2019).
- Doby, Antal, 1898. A homonnai Drugeth-gimnáziumról, *Adalékok Zemplén vármegye Történetéhez / 3*, 319-321, 354-356 old.
- Dudás, Gyula, 1909. A homonnai Drugeth-kollégium, *Adalékok Zemplén vármegye Történetéhez / 14*, 3-32 old.
- Eötvös Lóránt Tudomány Egylet, Egyetemi Könyv- és Kézirattár, Budapest (dali – ELTE EKK), AB 126. Diarium Collegii Ungvariensis S. J. anno 1694 die 3 Aprilis – ab annum 1723 Novembris; AB 127. Diarium Collegii Ungvariensis S. J. anno 1734 – ab annum 1746; AB 128. Diarium Collegii Ungvariensis S. J. anno 1748 Novembris; AB 129. Diarium Collegii Ungvariensis S. J. Anno 1761 – ab annum 1772.
- Farkas, Róbert, 1896. A kassai katolikus Főgimnázium története. 1657-1896, Kassa, 126 old.
- Fáy, Zoltán, 2004, Báthori Zsófia végrendelete. [online] Доступно: <https://web.archive.org/web/20160816101939/http://mno.hu/migr/bathori-zsofia-vegrendelete-662402> (дата звернення: 21.04. 2019).
- Fedinec, Csilla, 1996. Az ungvári gimnázium évszázadai, *Kalendárium, 96' 97*, Ungvár: Kárpáti Kiadó, 34-35 old.
- Galla, Ferenc, 2015. Pálos missziók Magyarországon a 17-18. században. Ed. Fazakas István, Budapest, Gondolat, 536old.
- Gyenis, András. S. J., 1941. Régi jezsuita rendházak: Központi rendi kormányzat. Vác. [online] Доступно: <http://mek.oszk.hu/00000/00014/00014.htm#3> (дата звернення: 21.04. 2019).
- Gyulai, Éva, 2016. A jezsuiták visszatelepődése Sárospatakra 1711-ben, *Történelem és Muzeológia – Internetes Folyóirat Miskolcon 3. / 1*. 120-131. [online] Доступно: www.hermuz.hu/hom/images/latogatoinknak/history-journal/pdf/3_2016_2/11-GyulaiDidak-2017.pdf (дата звернення: 23.04. 2019).
- Jezsuita Okmánytár, 1995. I, 1/2. Erdélyt és Magyarországot érintő iratok, 1601-1606. Szeged, 698 old.
- Jézus Társaság Magyarországi Rendtartománya Levéltára, Budapest (dali – JTMRL), D.38. JTMRL, I, 1. Historia Collegii Homonna-Ungvariensis Soc. Jesu ad anno 1700 – 1773, 1783.
- Kisbán, Emil, 1938. A magyar pálosrend története, I, Budapest, 361 old.
- Kiss, Imre, 1680. Halotti beszéde Báthory Zsófia felett. Nagyszombat. [online] Доступно: http://itk.iti.mta.hu/kecskemeti/bblitem/kg1988_05.pdf (дата звернення: 23.04. 2019).
- Knapp, Éva-Tüskés, Gábor, 1992. Vallásos társulatok Magyarországon a 17–18. században, *Néprajzi Látóhatár (1)*, 8-36 old.
- Lenčič, Štefan, 2003. Šlahchticky rod Drugetovcov z Humenneho, Humenne, 181.
- Lenčič, Štefan, 2009. Drugetovci a ich vzťah ku katolíckej cirkvi, Ružomberok, 145 s.
- Lukács, Ladislaus SJ, 1987-1988. Catalogus generalis seu Nomenclator biographicus personarum Provinciae Austriae Societatis Iesu (1551-1773), I-III, Romae.
- Lukács, László SJ, Molnár, Antal, 2009. A homonnai jezsuita kollégium (1615-1619), Molnár Antal. *Lehetetlen küldetés? Jezsuiták Erdélyben és Felső-Magyarországon a 16.-17. Században*, Budapest, 95-146 old.
- Lukács, László, Molnár Antal, 1997. A homonnai jezsuita kollégium (1615-1619), Szeged, 44 old. (különnyomat).
- Lukács, László, Molnár, Antal, 1997a. A homonnai jezsuita kollégium (1615–1619), *Művelődési törekvések a korai újkorban. Tanulmányok Keserű Bálint tiszteletére*. Szerk. Balázs Mihály–Font Zsuzsa–Keserű Gizella–Ötvös Péter. Szeged, 355-399 old.
- Mészáros, Klára, 2004. Dobronoki György egy jezsuita a XVII. századból, Lendva, 56 old.
- Meszlényi, Antal, 1938-1939. Báthory Zsófia élete és végrendelete (1628-1680), *Regnum*, 177-266 old.
- Meszlényi, Antal, 1936. II. Rákóczi Ferenc felkelésének valláspolitikája és a jezsuiták, *Regnum*, 265–267 old.
- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL), E 152, Registrata, Collegium Ungvariense, fasc. 4, fol.123, fasc. 9, fol 33r.
- MNL OL, E152, Registrata, Collegium Ungvariense, fasc. 14., fol 9.
- Mohl, Antal, 1898. A Mária-Kongregáció története különös tekintettel hazánkra, Győr, 310 old.
- Molnár, Antal, 2009. Lehetetlen küldetés? Jezsuiták Erdélyben és Felső-Magyarországon a 16-17. században, Budapest, 286 old.
- Molnár, Antal, 2009 a. Dobokay Sándor SJ önéletrajzi feljegyzései (1620), *Molnár Antal: Lehetetlen küldetés? Jezsuiták Erdélyben és Felső-Magyarországon a 16.-17. században*, Budapest, 79-93 old.
- Nagy, Kornél, 2014. A jezsuita rendházak tokaj-hegyaljai szőlőbirtoklása a 17. század végén, *Katolikus megújulás Északkelet-Magyarországon. Folia collecta (2)*. Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény, Sárospatak, 240-259 old.
- Nemeš, Jaroslav, 2007. Preyl ad dejin spoločnosti Ježišovej v Uhorsku a Sedmohradsku v 16. Storočí, *Ružomberký historický Zborník I*. Vydany pri príležitosti životného jubileu doc. PhDr. Ivana Chalupckého. Ed. Peter Zmátló. Ružomberok, 139-159 s.

Ory, Miklós, Szabó, Ferenc, 1983. Pázmány Péter (1570-1637), *Pázmány Péter Válogatás műveiből* / Szent István Társulat az Apostooli Szentszék könyvkiadója, I. Köt. Budapest, 405 old.

Pauler, Gyula, 1876. Wesselényi Ferenc nádor és társainak összeesküvése 1664–1671. 1–2. köt. Budapest. [online] Доступно: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Books_04_TorokkorErdelyiFejedelemség_0266_Wesselényi_ferencz_nador_es_tarsainak_ossze_eskuve_1_420/?pg=0&layout=s, https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Books_04_TorokkorErdelyiFejedelemség_0267_Wesselényi_ferencz_nador_es_tarsainak_ossze_eskuve_2_420/?pg=0&layout=s (дата звернення: 23.04. 2019).

Péter, Katalin, 1995. A jezsuiták működésének első szakasza Sárospatakon, *Péter Katalin. Papok és nemesek. Magyar művelődéstörténeti tanulmányok a reformációval kezdődő másfél századából*. Budapest, 186-199 old.

Péter, Katalin, 1984. A magyarországi protestáns prédikátorok és tanítók ellen indított per 1674-ben. A *Ráday Gyűjtemény Évkönyve*, III, 31-39 old.

Péter, Katalin, 1993. A református gyülekezetek első száz éve Sárospatakon, *A tudomány szolgálatában. Emlékkönyv Benda Kálmán 80. születésnapjára*. Szerk. Glatz Ferenc. Bp., MTA, 113-123 old.

Péter, Katalin, 2006. Pázmány Péter és a protestánsok, *Egyháztörténeti Szemle*. 7. évfolyam 2. Szám. A. D. MMVI. [online] Доступно: <http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkok/pk-pazmany.htm> (дата звернення: 23.04. 2019).

Pirigyi, István, 1990. A magyarországi görög katolikusok története. I. Köt. Nyiregyháza, 245 old.

Pirigyi, István, 1997. Az ungvári unió. A Gergely-naptár bevezetésének 80. Évfordulójára, *Görög katolikus Szemle Kalendárium*, 1996, Nyiregyháza, 15-16 old.

R.Várkonyi, Ágnes, 2007. „Ha Indiáig bujdosnak is, visszahozzuk őket”. II. Rákóczi Ferenc és a jezsuiták néhány kérdéséhez, *„Nem sülyed az emberiség!”... Album amicorum*. Szörényi László LX. születésnapjára. Főszerk. Jankovics József, Budapest, 1462–1475 old.

Relationes missionariorum de Hungaria et Transilvania (1627-1707), 1994. Ed. Tóth István György. Roma-Budapest, 459 old.

Szabó, András, 1986. Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem (1544–1608). Kegészítések egy életpályához, *Történelmi Szemle*, 29. Évf., 341-350 old.

Szalárdi, János, 1662, Siralmas magyar krónika- Második könyv. [online] Доступно: http://mek.oszk.hu/06100/06187/html/mei16_180020020001/mei16_180020020001.html (дата звернення: 28.04. 2019)

Tamási, Zsolt, 2009. II. Rákóczi Ferenc vallásossága, *Keresztény szó*, 3. Szám. [online] Доступно: http://epa.oszk.hu/00900/00939/00103/2009_03_11_00103.htm. (дата звернення: 19.08.2018).

Thaly, Kálmán, 1873. II. Rákóczi Ferencz kora a gr. Csákyak Szepes vármegye és a b. Palocsay-család levéltárában, *Századok*, 100-114 old.

Tóth, István György, 2004. A szaggatott kapcsolat. A Propaganda és a magyarországi missziók 1622-1700, *Századok*, 886-889 old.

Tóth, István György, 2007. Miszionáriusok a kora újkori Magyarországon. Budapest, Balassa kiadó, 428 old.

Tóth, István György, 2001. A remeterend vándor misszionáriusa Vanoviczy János, az első pálos misszionárius levelei (1642-1677), *Levéltári Közlemények* / 72, 187-245 old.

Végheő, Tamás, 2011. „...Mint igaz egyházi ember”. A történelmi Munkácsi Egyházmegye görög katolikus egyházának létrejötte és 17. századi fejlődése. *Collectanea Athanasiana*, Nyiregyháza: Szent Atanáz Kiadó, 189 old.

Végheő, Tamás, 2014. Jezsuiták és görögkatolikusok Északkelet-Magyarországon a 17. század második felében, *Katolikus megújulás Északkelet-Magyarországon. Művelődéstörténeti konferencia a jezsuita rend sárospataki megletelepedésének 350. évfordulójára alkalmából.*, 2013.10.3-5, Sárospatak, 214-225 old.

Velics, László S.J., 1914. Vázlatok a magyar jezsuiták múltjából. 1-3. füzet (1610-1690). Budapest, 422 old.

Veress, Endre, 1906. A kolozsvári Báthory-egyetem története lerombolásáig, *Erdelyi Múzeum*, 23, 169-193, 249-263, 319-320, 342-386 old.

Weiser, Fridericus, 1882. Litterae autenticae exhibentes originem scholarum Hungariae, I. Coloczae, 450 old.

Wellman, Imre, 1934. A Rákóczi-birtokok sorsa. *Rákóczi-Emlékkönyv*, Bp.: Franklin Társulat, II. Köt. 91-122 old.

William, V. Bangett, 2002. A jezsuiták története. Budapest, Osiris, 490 old.

Derzhavnyj arkhiv Zakarpatskoi oblasti (DAZO) (State Archives of the Transcarpathian Region – SATR), F.4. Nadzhupan Uzhanskoi zhupy, op.5, od.zb. 743. (in Ukrainian).

DAZO, (SATR) F.151. Pravlinnja Mukachivskoi ghreko-katolyckoi jeparkhiji, op. 25, od.zb. 50. (in Ukrainian).

Encyklopedija Ljvova, (Encyclopedia of Lviv), 2007: v 4 t. / za red. A. Kozycjkogho ta I.Pidkovy. Ljviv: Litopys, T.2, 608 S. (in Ukrainian).

Lozinskij, S., 1986. Istorija papstva. (The history of the papacy.) 3-e izd. Moskva: Politizdat. [online] Dostupno: <http://historic.ru/books/item/f00/s00/z0000072/st012.shtml> (data zvernennja: 23.04. 2019). (in Russian).

Plokhij, S.N., 1989. Papstvo y Ukrayna. Polytyka rymskoj kury na ukrajnskykh zemljakh v XVI – XVII vv. (The papacy and Ukraine. Politics of Roman Curia on the Ukrainian lands in the XVI - XVII centuries.), Kyev: «Vyshha shkola», 224 s. (in Ukrainian).

Tymoshenko, L., 2004. Berestejska unija 1596 r. (Brest Union 1596). Navchalnyj posibnyk, Droghobych: Kolo, 197 s. (in Ukrainian).

Uzhgorodskja ghimnazija. Istorija, materialy, spoghady, 2001. (Uzhgorod Gymnasium, 2001. History, materials, memoirs) / Ker. red. kol. P. Chuchka, Uzhgorod: «Poliprant», 269 s. (in Ukrainian).

Uljanovskij, V.I., 1994. Istorija cerkvy i religijnoji dumky v Ukrajin: Navch posibnyk: (History of the Church and Religious Thought in Ukraine: Teach. manual:) U 3-gh knyghakh. Kn.2. Seredyna XV – kinecz XVI stolittja, Kn.2, Kyev, 254 s (in Ukrainian).

Ferkov, Oksana, 2014. Do pytannja pro zasnuvannja jezujitskogh koleghiumu v Ghumennomu (On the question of the founding of the Jesuit collegium in Humenna). [online] Dostupno: <http://www.zakarpattia.com> (data zvernennja: 23.04. 2019). (in Ukrainian).

Ferkov, O., 2016. Stan i perspektyvy vyvchennja istoriji misij i koleghiumiv Tovarystva Isusa (jezujitiv) Verkhnoj Ughorshhyny XVII – XVIII st., (Status and prospects of studying the history of missions and colleges of the Society of Jesus (Jesuits) of Upper Hungary from the seventeenth and eighteenth centuries.), Naukovi zapysky Uzhgorodskogh universytetu. Serija: Istorychno-religijnykh studij № 4., Uzhgorod, S. 45-54. (in Ukrainian).

Ferkov, O., 2016 a. Okatolychennja Djordja III Drugeta Ghumenjanskogh jak pryklad religijnykh konversij dvorjanstva Verkhnoj Ughorshhyny, (Stick a catholic faith III. Drugeth György Humonnay as an example of religious conversion nobility

Upper Hungary), Naukovi zapysky Uzhghorodskjogho universytetu. Serija: Istorychno-relighijnykh studij № 5., Uzhghorod, S. 125-135. (in Ukrainian).

Khymynecj, V.V., Basarab, M.M., 2013, Istoriija Uzhghorodskoj ghymnaziji (1613 – 2013). (History of Uzhgorod Gymnasium (1613–2013), Monohrafija. Uzhghorod: «Karpaty»; Informacijno-vydavnychyj centr ZIPPO, 272 s. (in Ukrainian).

Khymynecj, V.V., Strichyk, P.P., Kachur, B.M., Talapkanych, M.I., 2009. Osvita Zakarpattja. (Education of Transcarpathia), Monohrafija. Uzhghorod: «Karpaty»; Informacijno-vydavnychyj centr ZIPPO, 464 s. (in Ukrainian).

SUMMARY

MISSIONARY ACTIVITY OF THE JESUITS ORDER (THE SOCIETY OF JESUS) IN THE POSSESSIONS OF THE CATHOLIC NOBLEMEN OF THE NORTH-EASTERN HUNGARY IN THE XVIIth CENTURY

Oksana Ferkov

Candidate of History, Docent; Doctoral student, Docent of the Department of the Archaeology,
Ethnology and Cultural Studies
SHEE «Uzhhorod National University»

In the proposed article, the author seeks to show the peculiarities of the missionary activity of the Jesuits in the north-eastern Hungarian Comitats of the Early Time, in particular in the possessions of Drugeths, Esterhazy and Rakotsi. The important mean of a Catholic restoration was the missionary activity of both old and new Catholic orders after the Trent Cathedral. The most successful missionary activity in Hungary among other catholic religious orders was carried out by the Fathers of the Society of Jesus. Their appearance in Hungary gave a new fresh impetus to the complicated process of a Catholic renewal. The peculiarity of Jesuits activity was that they used the material and moral support of the nobles, received significant funds from them. Among the first Jesuits missions in Hungary were the ones that operated in the territory of the north-eastern comitats in the possessions of the local tycoons-catholics: Drugeths, Esterhazy and Rakotsi. The activity of the Jesuits on the territory of Hungary dates back to the second half of the XVIth century and continues until the abolition of the Order in 1773. Missionary activity of Jesuits demonstrated the most significant success in the middle of XVIIth century, when due to material support of the Catholic landowners they managed to consolidate themselves in the north-eastern Hungarian Comitats, in the frontier zone between western and eastern Christianity. While being in missions in the northeastern comitats, the Jesuits (the same as missionaries of other Catholic orders) had been in a constant contact with the Orthodox population. We see them at the courts of the higher aristocracy (Drugeths, Esterhazy), in the estates of the middle gentry, the environment of town citizens and the peasants. That is, almost at all levels of possible religious agitation work. Along with residences and collegium (Kosice, Preshov, Sharoshpatak, Humenne, Uzhhorod, etc.), the Jesuits had a dozen temporary missions (Kosice, Mukachevo, Patsin, Parno, Serench, Kishvarda, Chenher, Satmar etc.). We can say with certainty that the Jesuits gave impetus to the slow pace of a Catholic revival. In addition to missionary tasks, Jesuits collegium played an important role in influencing the educational and cultural development of the region.

Keywords: *the Society of Jesus, Jesuits, Catholic restoration, missionary, early modern Hungary, Drugeths, Rakotsi.*